

efficiency and effectiveness of such a truncated part of the crime is absent. The achievement of an oral agreement on wrongful gains (bribes) can be proved with the help of secret investigative actions, in particular “Survey of publicly inaccessible places, dwelling or other possession of a person”, “Monitoring a person, thing or place”, “Monitoring bank accounts”, “Audio, video control of the place”, “Control over the commission of a crime” (Articles 267, 269, 269–1, 270 271 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). However, for the purpose of proving a significant number of corruption acts, secret investigative actions cannot be used, since they are conducted solely in criminal cases (proceedings) for serious or particularly serious crimes, and almost 50% of the list of articles of the note in Article 45 of the Criminal Code of Ukraine, which fix the corruption offenses, do not have a corresponding degree of severity. This indicates the inconsistency of material and procedural norms, which has a negative impact on the criminal policy of counteracting corruption crime in Ukraine.

The classic algorithm of investigative actions at the initial stage of investigation of corruption offenses: 1) extracting and reviewing documents; 2) search by place of work and residence; 3) interrogation of an official; 4) spot rates; 5) the appointment of the examinations needs to be completed. Preliminary conduct of secret investigative actions in order to expose criminal agreements on obtaining an undue advantage by an official is made as well. Computer technical examinations allow digital evidence “digital evidence” to be validated, understood as any stored data or data transmitted using a computer and support or refute the intention or alibi of a bribed official.

УДК 343.98

О. В. Яковлєв

головний науковий співробітник

Національна академія прокуратури України

О. А. Парфило

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

начальник відділу

*Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ У РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ САМОРОБНОГО ВИБУХОВОГО ПРИСТРОЮ

У вказаній статті представлено особливості вибухотехнічного забезпечення розслідування інцидентів пов'язаних із саморобними вибуховими пристроями, комплексне використання всіх дієвих техніко-криміналістичних засобів, які перебувають на озброєнні як вітчизняних так і зарубіжних органів правопорядку. Розслідування подій пов'язаних із вибуховими пристроями, окремі напрямки вибухотехнічного забезпечення розслідування інцидентів пов'язаних із саморобними вибуховими пристроями.

Трагічні події, що відбуваються протягом останнього часу на Сході України, призвели до різкого посилення загрози застосування саморобних вибухових пристроїв (далі — СВП) у злочинних цілях.

За інформацією першого заступника Голови Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні Александра Хуга: лише протягом 2016 року 141 мирний житель Донбасу постраждав у результаті детонації вибухових пристроїв, це 96 людей, які отримали поранення та 45, що загинули. Значний відсоток цих жертв (як дорослих так і дітей) спричинили саме СВП [1].

Разом з тим, СВП, що застосовуються незаконними збройними формуваннями окремих районів Донецької та Луганської областей, вирізняються величезною різноманітністю типів запобіжно-виконавчих механізмів, форм корпусу, способів маскування, радіуса ураження тощо. Їх особливістю є непередбачуваність у прогнозуванні моменту і порядку спрацьовування, а також потужності вибуху. Складність виявлення, нейтралізації та дослідження СВП полягає ще й у тому, що такі пристрої як правило є неповторними за конструкцією та використаними матеріалами і не завжди можуть бути досконало описані і вивчені фахівцями з їх знешкодження. Кожний СВП має свої особливості, притаманні тільки йому, часто маскується під звичайні предмети побуту.

Водночас, терористичні організації так званих ЛНР та ДНР залучають до виготовлення СВП фахівців-радіолюбителів, піротехніків, людей, які в свій час працювали вибухотехніками на шахтах, колишніх військових, осіб, які пройшли підготовку у тренувальних таборах на території Російської Федерації, найманців та інших осіб здатних виготовити вибуховий пристрій чи окремі його елементи [2, с. 222].

У зв'язку з цим існує низка проблемних питань щодо створення ефективної системи протидії саморобним вибуховим пристроям, одним з ключових компонентів якої є техніко-криміналістичне забезпечення розслідування СВП-інцидентів¹¹.

Окремим проблемам теорії та практики криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, вчинених із застосуванням вибухових пристроїв (в т.ч. саморобних), присвятили свої праці Б. А. Алієв, В. П. Бахін, Т. М. Бульба, О. А. Буханченко, В. О. Волинський, О. Ф. Волинський, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. В. Гудков, Є. В. Давидов, Ю. М. Дільдін, Д. А. Ісхізов, А. В. Іщенко, О. М. Зацепін, М. В. Кобець, В. А. Колесник, С. М. Колотушкін, Р. В. Комісарчук, А. В. Кофанов, М. О. Ленко, М. А. Михайлов, І. Д. Моторний, І. Б. Неділько, В. П. Оніщенко, В. І. Пашенко, Ю. П. Приходько, В. О. Федоренко та інші вчені-криміналісти.

¹¹ СВП-інцидент — це будь-який випадок, що пов'язаний із застосуванням СВП або його компонентів, який може заподіяти істотну шкоду, тяжкі наслідки чи створити загрозу такого заподіяння.

Незважаючи на значну кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців, існує нагальна потреба в дослідженні сучасного досвіду використання криміналістичної техніки при огляді місця події у разі виявлення СВП, а також необхідність вивчення практики техніко-криміналістичного забезпечення розслідування СВП-інцидентів в країнах-членах НАТО.

Метою статті є комплексне дослідження сучасних можливостей використання криміналістичної техніки при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з СВП, зарубіжний досвід техніко-криміналістичного забезпечення такого розслідування, виявлення способів підвищення та удосконалення ефективної роботи в умовах сьогодення.

Важливою умовою ефективного розкриття й розслідування терористичних актів чи інших злочинів, вчинених з використанням СВП є своєчасне здійснення заходів щодо виявлення СВП, їх вилучення та попереднього дослідження. Повнота, оперативність і адресність дій по отриманню пошукової й доказової інформації — необхідні компоненти успіху в розслідуванні. Чим більше корисної інформації про СВП-інцидент одержать слідчий і оперативний працівник, тим реальніше шанси на те, що злочин буде розкрито, а винний покараний.

Попереднє дослідження СВП — це важливі й необхідні дії групи розмінування (в складі саперів/вибухотехніків або піротехніків), які полягають у зовнішньому огляді, фотографуванні та описі елементів конструкції вибухового пристрою з метою отримання детальної інформації про його будову і принцип дії. За умови детального дослідження СВП можна отримати вичерпну інформацію про принцип дії вибухового пристрою, можливості його знешкодження, транспортування, можливі наслідки вибуху, мету встановлення та особу, яка виготовила чи встановила вибуховий пристрій. Звертається увага на необхідність традиційних криміналістичних досліджень, за допомогою яких можна виявити сліди папілярних візерунків та інших ідентифікуючих слідів осіб причетних до виготовлення чи встановлення СВП.

Вибуховий пристрій та пов'язані з ним сліди розглядаються не лише як джерела доказів, але і як носії значного обсягу розшукової інформації, що допомагає звузити коло пошуку, полегшує й прискорює розшук причетних до розслідуваної події осіб.

Корисною, з огляду на переймання сучасного досвіду техніко-криміналістичного забезпечення розслідування інцидентів з вибухонебезпечними предметами, є методична література підготовлена згідно стандартів НАТО канадськими фахівцями для потреб інженерно-саперних підрозділів Збройних сил України. В методичному посібнику, зокрема, міститься детальна регламентація процедури збору доказів на місці події, фотографування, зняття відбитків пальців, збирання біометричних зразків для наступного ДНК-профілювання тощо [3, с. 89–96].

Слід звернути увагу на принципи вимоги зазначені в указаному посібнику, наприклад для попереднього дослідження та знешкодження СВП, де

оператор (сапер ЗСУ) повинен максимально застосовувати технічні засоби дистанційного виявлення та нейтралізації. У такому випадку доцільно використовувати робото-технічні комплекси типу «CALIBER MK4 Large EOD» компанії «ICOR Technology Inc.» або «510 PackBot» чи навіть «710 Kobra» компанії «Endeavor Robotics». З їх допомогою оператор може з безпечної відстані не лише сфотографувати об'єкт та записати відео, а й вилучити сліди біологічного походження, що могли належати особі, яка споряджала та/або встановлювала СВП. Також для дистанційного виконання робіт зі знешкодження вибухового пристрою силами сапера призначений телескопічний маніпулятор для роботи з СВП (типу ТМ-600).

В посібнику також виділяються певні пріоритети в діях оператора. На першому місці — збереження життя та здоров'я людей. Принцип збереження людського життя домінує понад усіма іншими. Однак, у більшості випадків, безпека оточуючих повинна домінувати над безпекою оператора. Для забезпечення цього принципу, зокрема, у випадку виявлення радіокерованого вибухового пристрою встановлюється генератор радіоперешкод (портативні моделі типу WF-MANPACK JAM4 або JYT-Backpack-PRO) з метою блокування кодового сигналу. А оператор, який безпосередньо знаходиться в зоні враження СВП, обов'язково одягає захисний костюм сапера моделі EOD-9.

Наступний пріоритет — збирання біометричних та фізичних зразків (речових доказів). Будь-які біометричні зразки матеріалів, такі як відбитки пальців чи волосини, зібрані з СВП або його окремих компонентів можуть бути корисними при встановленні причетності правопорушників до конкретного вибухового пристрою. Вилучені об'єкти-зразки для проведення молекулярно-генетичної експертизи поміщаються у спеціальні контейнери та пакети.

Так, одним із сучасних засобів пошуку слідів й інших речових доказів є прилад для виявлення слідів при ультрафіолетовому освітленні «RUVIS» виробництва компанії «SIRCHIE». Таке обладнання дає змогу оперативно оглядати великі площі та шукати сліди пальців без застосування дактилоскопічних порошків і хімічних речовин, які унеможливають подальше вилучення ДНК з потожирової речовини слідів. «RUVIS» використовує технологію формування зображення по відбитому ультрафіолетовому випромінюванню, щоб визначати місцезнаходження на більшості непористих поверхонь прихованих відбитків пальців, які є невидимими для неозброєного ока. При цьому немає потреби попереднього застосування порошків і хімікатів, таким чином мінімізується будь-який фізичний контакт із вибуховим пристроєм. На відміну від систем, що використовують спеціальні джерела світла і лазери, прилади «RUVIS» не залежать від навколишнього освітлення і можуть використовуватися в різних умовах — при денному світлі або в повній темряві, в закритому приміщенні або на відкритому повітрі.

Вивчення вказаних слідів дозволить встановити механізм підготовки і вчинення злочину, отримати інформацію про особу правопорушника, місце виготовлення або придбання вибухового пристрою, спосіб його перевезення

на місце події тощо. Інакше кажучи, сліди, виявлені та зафіксовані за допомогою засобів криміналістичної техніки, відіграють важливу роль у процесі встановлення і доказування причетності конкретної особи до вчинення злочину із застосуванням СВП.

При огляді місця виявлення СВП до першочергових дій необхідно віднести орієнтуючу, оглядову і детальну фотозйомку та відеозапис з використанням фото-відеотехніки з вбудованим GPS-пристроєм, оскільки попередньо виконані фотозйомка та відеозапис таким чином дають змогу зберегти стан місця виявлення СВП до внесення змін, зумовлених вимогами безпеки проведення робіт із знешкодження вибухового пристрою.

Крім цього, для встановлення особливостей внутрішньої будови вибухового пристрою, визначення наявності детонатора та інших прихованих деталей існує можливість зробити рентгенограму СВП за допомогою компактних інтроскопів чи рентген-апаратів (типу «3DX-RAY»).

У всіх випадках попереднього дослідження саморобних вибухових пристроїв не припустимо ніякі механічні впливи (удари, струшування, висмикування проводів тощо), нагрівання, спроби переміщення та демонтажу. Однак, якщо з аналізу конкретної ситуації очевидна можливість його перенесення, то треба цим скористатися з метою ізоляції СВП від місць масового перебування людей — транспорту, будинків, вулиць тощо. Вивчення зібраних деталей і вузлів пристрою дозволяє встановити наявність необхідних і достатніх ознак, характерних для вибухового пристрою, а також попередньо оцінити його придатність для здійснення вибуху. Крім того, окремі деталі, механізми й вузли саморобного вибухового пристрою класифікуються за своїм функціональним призначенням [4, с. 14].

Криміналістично значимою інформацією про СВП можуть бути сліди, що виникли внаслідок дій осіб, які пов'язані з його виготовленням, встановленням та іншими обставинами вчинення злочину. За часом і характером утворення, їх умовно можна розділити на чотири групи:

- 1) сліди виготовлення (спорядження) СВП;
- 2) сліди транспортування СВП на місце встановлення;
- 3) сліди, що утворені при встановленні СВП, у тому числі й сліди маскування;
- 4) сліди, що утворені при відході з місця мінування (включаючи й сліди приховування злочину).

Саморобні вибухові пристрої мають різноманітні конструкції, до складу яких можуть входити: годинникові механізми, електронні плати для керування вибухом на відстані, елементи з пристроїв побутового призначення.

Для всіх вибухових пристроїв, у тому числі саморобних, характерна певна сукупність елементів конструкції, частина яких в цілому вигляді або в залишку після вибуху може бути виявлена на місці події. Крім того, особа, яка виготовляє такий пристрій повинна володіти спеціальними знаннями і навичками, мати необхідні вихідні речовини, компоненти, деталі та вузли, обладнання та інструменти.

Таким чином предмети, які являються вибуховими пристроями або їх залишки зберігають сукупність ознак, виявлення яких дозволяє зробити висновок про їх конструкцію, особливості виконання, кваліфікацію та підготовку особи, що виготовила вибуховий пристрій, а також інколи дає можливість проводити порівняння вибухових пристроїв щодо єдиного джерела походження [5, с. 160–163].

За результатами аналізу останніх резонансних подій пов'язаних з вибухонебезпечкою, які відбулися на території України, слід звернути увагу на інцидент, що стався на території Харківської області в м. Балаклея. Де 23 березня 2017 року на декількох майданчиках (складах) зберігання ракетно-артилерійського озброєння (танкові та артилерійські снаряди 125 та 152 мм) виникла пожежа, що спричинила детонацію боеприпасів. Так, однією з версій слідства, що оприлюднювалася в офіційних засобах масової інформації, є акт диверсії за допомогою ракети випущеної з переносного комплексу чи вибухового пристрою пронесеного на територію складів [6].

Для організації і розслідування кримінального провадження, до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено одразу два кримінальних правопорушення за статтями 113, 425 ч. 3 Кримінального кодексу України [7].

Потреба у спеціальних знаннях із криміналістичного дослідження вибухових речовин і продуктів їх вибухового перетворення може також виникнути при розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних із протиправним застосуванням вибухових речовин та вибухових пристроїв, наприклад — диверсія (ст. 113 КК), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194, 347, 352, 378, 399 КК), загроза знищення майна (ст. 195 КК), терористичний акт (ст. 258 КК України).

На основі вищенаведеного напрошується висновок, що ефективність огляду місця події у разі виявлення СВП, у комплексі невідкладних слідчих дій під час розкриття та розслідування злочинів «за гарячими слідами», багато в чому залежить від його науково обґрунтованого техніко-криміналістичного забезпечення.

Розглядаючи проблему організації техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події у разі виявлення СВП, слід звернути увагу на ключові завдання, які слід вирішити під час проведення цієї слідчої дії, а саме:

- забезпечення безпеки;
- вивчення та фіксація обстановки огляду місця події;
- виявлення та вилучення слідів злочину;
- встановлення винної особи та отримання необхідних даних для проведення подальших слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

При розслідуванні зазначених злочинів основним завданням техніко-криміналістичного забезпечення (ТКЗ) є застосування ефективних засобів, технологій та методів криміналістичної техніки з метою пошуку, обстеження, знешкодження, огляду, фіксації, вилучення і збереження компонентів СВП та інших виявлених носіїв оперативно значимої і доказової інформації. У зв'язку

з цим важливою умовою ТКЗ процесу розслідування є своєчасність застосування вдосконалення правової, організаційної та методичної бази застосування технічних засобів.

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що особливістю вибухотехнічного забезпечення розслідування інцидентів, пов'язаних із саморобними вибуховими пристроями є комплексне використання всіх дієвих техніко-криміналістичних засобів, які перебувають на озброєнні як вітчизняних так і зарубіжних органів правопорядку.

Звичайно, під час розслідування інцидентів пов'язаних із застосуванням саморобних вибухових пристроїв або його компонентів потрібен весь передбачений законом арсенал використання криміналістичної техніки та проведення всіх необхідних слідчих дій. Проте найоб'єктивнішими і найціннішими для розслідування СВП-інцидентів, безсумнівно, є матеріальні докази (сліди злочину), отримані в результаті оглядів місць подій та експертних досліджень.

Перелік посилань

1. *У 2016 році жертвами мін стали 45 мирних жителів* — ОБСЄ /Ліга-новини/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://news.liga.net/ua/news/incident/14742188-u-2016_rots_zhertvami_m_n_stali_45_mirnikh_zhitel_v_obs.htm
2. *Фтемов Ю. О., Колос Р. Л., Мілютин В. А.* Класифікація саморобних вибухових пристроїв // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: зб. тез доп. Міжнар. наук.-техн. конф. (Львів, 14–15 травня 2015 року). Львів, 2015. С. 222.
3. *Тактичні дії оператора зі знешкодження саморобних вибухових пристроїв ЗС України (згідно стандартів НАТО): метод. посіб. (версія 5 остаточ.)*, 2017. 130 с.
4. *Бульба Т. М.* Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв: автореф. дис. ... спец.: 12.00.09. Київ, 2009. 20 с.
5. *Пясковський В. В., Черноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О.* та ін. Криміналістика: підруч. Київ, 2015. 544 с.
6. *Сторінка у facebook А. Матіоса* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/MatiosAnatolii/posts/781131908704598>.

АНАЛИЗ ОПЫТА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ТЕХНИКИ ПРИ ОСМОТРЕ МЕСТА ПРОИСШЕСТВИЯ В СЛУЧАЕ ОБНАРУЖЕНИЯ САМОДЕЛЬНОГО ВЗРЫВНОГО УСТРОЙСТВА

**А. Яковлев
О. Парфило**

В указанной статье отражены особенности взрывотехнического обеспечения расследования инцидентов связанных с самодельными взрывными устройствами, комплексное использование всех действенных технико-криминалистических средств, состоящих на вооружении как отечественных, так и зарубежных органов правопорядка. Расследование происшествий связанных с взрывными устройствами, отдельные направления взрывотехнического обеспечения расследования инцидентов связанных с самодельными взрывными устройствами.

**ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF THE USE OF FORENSIC TECHNOLOGY
DURENG THE INSPECTION OF THE SCENE IN THE EVENT OF THE DETECTION
OF A SELF-MADE EXPLOSIVE DEVICE**

A. Yakovlev

O. Parfyo

This article presents the features of explosive engineering support for the investigation of incidents involving improvised explosive devices, the comprehensive use of all effective technical and forensic means, which are in the arms of both domestic and foreign law enforcement agencies. Investigation of events related to explosive devices, separate areas of explosive engineering support for the investigation of incidents involving improvised explosive devices.

УДК 343.98

A. В. Коваленко

кандидат юридичних наук

*Луганський державний університет внутрішніх справ
ім. Е. О. Дідоренка*

**ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЖУРНАЛІСТІВ**

Статтю присвячено дослідженню тактики огляду місця події під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. Запропоновано рекомендації щодо дій слідчого на кожному етапі проведення названої слідчої (розшукової) дії. Перелічено об'єкти, які можуть бути відшукані в ході проведення огляду місця події під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. Розглянуто особливості огляду трупу, визначено негативні обставини, встановлення яких при огляді може свідчити про намагання злочинця приховати злочин шляхом інсценування.

Сьогодні відомості про тактику окремих слідчих (розшукових) дій є важливою частиною більшості методик розслідування злочинів. 23,3 % із 366 опитаних нами слідчих НП України підтримують включення названого блоку інформації до складу методики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів.

Однією з найскладніших слідчих (розшукових) дій під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів, на думку практиків (21,3 % респондентів), є огляд місця події. На початковому етапі розслідування названа процесуальна дія виступає основним засобом збирання доказів та отримання інформації про злочин. Її складність зумовлена особливостями досліджуваних посягань, зокрема місце події може збігатися з місцями проведення мітингів, територіями стихійних лих чи бойових дій; в ході огляду традиційно відшукуються специфічні предмети — знаряддя журналістської діяльності